

Pohádka o Erótovi a Fábule: nová apokalypsa

Radomil Hradil

Tak jako jsou Novalisovy verše, ať již *Hymny k poctě noci* nebo *Písně duchovní*, novým evangeliem, zprávou o zmrtvýchvstání Krista: *Všem vypravuji zeje živ a vzkříšen z mrtvých vstal že mezi námi jako dřív se Věčný vznášívá...*

- je jeho *Pohádka o Erótovi a Fábule* novou apokalypsou, zjevením budoucího vývoje lidstva. Ovšem zjevením obrazným, sice mnohem méně hrozivým a mnohem více okouzlejícím než *Zjevení Janovo*, avšak stejně obtížně uchopitelným naším intelektem. Tak jako Raffaelova *Athénská škola*, ale i všechny jeho další obrazy, promlouvá i Novalisova *Pohádka* k naší duši jinými prostředky než rozumovými, prostředky mnohem účinnějšími a zasahujícími přímo srdce.

Pohádka o Erótovi a Fábule je součástí, ovšem značně autonomní, nedokončeného románu *Heinrich z Ofterdin-genu* (překládaného do češtiny také jako *Modrý květ*), napsaného v roce 1800, bezprostředně před autorovou smrtí. Máme-li se nyní *Pohádkou* zabývat, jsme postaveni před obtížný úkol: zatímco u *Athénské školy* můžeme jedním pohledem obsáhnout celé dílo a věnovat se pak jednotlivým aspektům a souvislostem, je literární dílo, byť obrazné, vázáno na slovo, jež se odvíjí v čase, a nám nezbyvá, než si *Pohádku* celou přečíst. To je možné, neboť ji v roce 1999 vydalo nakladatelství Fabula - jako jednu ze svých prvních publikací - a podle ústřední postavy celého dění si posléze také zvolilo svůj název.

Ocitáme se ve zprvu pustém městě na hoře obklopené ztuhlým mořem. Nastala dlouhá noc a ulice města se začaly rozjasňovat mléčně modravým svitem a oživat čilým ruchem. Je to ledově krystalické město s květinami z křišťálu, kovů a ledu, se zmrzlou fontánou. Ve městě panuje král Arktur; sledujeme ho, jak slavnostně přichází ke své krásné dceři Fraye a dává se s ní v hru v karty. Vykládají je a současně se vznikajícími obrazci se mění i hudba znějící sálem a pohyby hvězd. Karty mají věštit budoucnost, zároveň však vidíme, že ji určují - anebo lépe řečeno, že se vše děje ve vzájemném souznění, v souladu. Tušíme, že jsme se ocitli ve světě idejí, v duchovním světě, a vnímáme, že tento svět žije velkým očekáváním nějaké zásadní události. Vtom král na závěr karetní hry zvolá: „Vše se v dobré obrátí. Železo, vhod svůj meč do světa, aby poznali, kde spočívá mír!“ A starý rek tasí meč, postaví jej špicí k nebi a otevřeným oknem jej vrhá přes město a ledové moře. Meč letí jako kometa, až se roztrhne o pás hor a v tisíci jisker spadne dolů - do světa lidí. V něm se má odehrát to, na co duchovní svět čeká a k čemu právě vyslal rozhodující impulz.

Jen nerad bych se dopouštěl intelektuálního výkladu *Pohádky*; a snad tím, co si zde uvedeme nebo naznačíme, nijak nesnížíme působnost tohoto díla; v žádném případě by však nemělo jít o pouhé uspokojování naší intelektuální zvědavosti, spíše o podnět k zintenzivnění vlastního prožívání tohoto jedinečného textu.

Ve druhém obraze se ocitáme v domě, v prazvláštní rodině. Chůva Gynystána přikládá k prům chlapece Eróta a holčičku Fábulu, a chlapce v kolébce zakrývá šátkem, aby ho neznepokojoval svit písařovy lampy. Písař neúnavně píše a mračí se na děti i chůvu. Otec každou chvíli přichází dovnitř, podívá se na děti, pozdraví Gynystánu a bez ustání něco povídá písaři, který jeho slova zaznamenává, načež popsané listy podává ušlechtilé ženě podobající se bohyni a zvané Sofie. Ta je vnoří do číše, a když je vyndá, je vidět, že velká část napsaného prostě zmizí, neobstojí v této zkoušce pravdivosti či moudrosti. Zatímco otec přichází dovnitř se zprávami, matka, která do místnosti také často vstupuje, se pokouší vynášet ven nádoby, avšak písař jí v tom pokaždé zabrání. A pak vstoupí otec se železnou tyčinkou, kterou našel na dvoře - je to onen impulz z duchovního světa, jímž končil minulý obraz. Jakmile se Erós chopí tyčinky, vyskočí z kolébky, před očima vyroste, napije se ze Sofiiny číše a kolem boků, aby zakryl svoji nahotu, si ováže Gynystánin šátek. Gynystána se mu hned začne dvořit.

Zvolna si uvědomujeme, že se nacházíme v lidském světě, v lidské duši se všemi jejími různorodými aspekty. Písař zde ztělesňuje racionální rozum, intelekt, tak jak jsme si ho v této knize přiblížili. Snaží se mít vše pod kontrolou a vše zapsat, evidovat, převést do mrtvých, kalkulovatelných forem. Otec představuje mysl či smysl, zatímco matka cit; otec vnímá dění venku a přináší zprávy, matka chce vynášet ven vybavení domácnosti, dávat obsah duše okolnímu světu. Gynystána je silou fantazie, milenkou otcovou. Kým je Fábula, to bude v průběhu dění stále více zřejmé - v každém případě je to ona, kdo posouvá dění, když se ostatní postavy ztratí na své cestě, a kdo přináší záchranu. A Erós je člověkem jako takovým, lidským Já probouzejícím se k vlastní zodpovědnosti, jedním jeho aspektem - a zároveň jedním aspektem lásky.

Erós se vyzbrojil a chce bez meškání vyrazit na cestu, jen Sofii, moudrost, ještě žádá o radu. „Můžeš se ihned vydat na cestu; Gynystána nechť tě provází,“ pravila Sofie, „vzná se v cestách i necestách a každý ji dobře zná. Gynystána na sebe vezme podobu tvé matky, aby tě neuváděla v pokušení. Najdeš-li krále, mysl na mne, pak přijdu a pomohu ti.“

Byla noc, když Gynystána s Erótem vyrazili; nejprve se vydali do říše jejího otce, Měsíce. Tam se před Erótovým zrakem odvíjejí velkolepé scény, rajská zahrada, romantická krajina, poté však strašlivá bitva na nebi i na zemi, vítězí armády příšer i očistný proud, který odnáší pryč to ohavné plémě. Znaven obtížemi cesty i rozmanitostí výjevů nakonec Erós podlehl svodům své průvodkyně, spočinul v jejím náručí a zapomněl na své poslání.

V domě mezitím došlo ke spiknutí vedenému písařem, který uvrhl matku do železných okovů a otce držel o chlebu a vodě. Fábula uprchla dvířky skrytými za oltářem a ani Sofii písař nenašel. - Tímto výjevem se ocitáme v naší bez prostřední přítomnosti: lidstvo ztratilo ze zřetele cíl své pouti, vlády se ujal rozum, který potlačil cit, a také smysl jen taktak přežívá. Moudrost-Sofii a to, co představuje malá Fábula, se mu však nikdy nemůže podařit zahubit v tom spočívá naše naděje.

Fábulka zatím sestoupila do podivného podsvětí, kde si světlo a stín vyměnily místa: Slunce bylo černé, stejně jako postavy, které vrhaly světlé stíny. Fábulka se zaradovala a všechno si prohlížela s dětskou zvědavostí. Prošla kolem Sfingy a vstoupila do jeskyně, kde tři staré sudice v ponuré temnotě černě hořící lampy spřádaly vlákna osudu. Všu de byly hromady starých konců a Fábulka dostala za úkol spříst je dohromady. Přitom si zpívala:

*Vzbudte se ve svém vězení, vy, děti starých časů.
Opusťte sny a mámení vstříc ránu, jeho hlasům...*

Dosud spíše neblahý vývoj se začíná obracet, i když zatím jde jen o slabou předzvěst, tušení. Zdá se, že stařeny mají Fábulku ve své moci, navíc přichází také písař a Fábulce vítězoslavně oznamuje, že matka se zítra stane obětí plamenů. Fábulce se však po tajném žebříku podaří uniknout a vystoupit až do příbytku krále Arktura, který jí přislíbí pomoc. Poté potkává Gynystánu, která přestálými útrapami vyzrála a proměnila se, a Eróta; Gynystána jí předá Sofiinu nádobu s nápojem moudrosti. - A pak již spatří vysoký plamen hořící hranice; slunce rudě žhnulo hněvem a strašlivý plamen hranice sál jeho uloupené světlo. Slunce pohaslo, plamen se pozvedl do výše a vydal se na sever.

Matčina obětní smrt na hranici, tato velkolepá imaginace, představuje ústřední bod veškerého dění *Pohádky* i její kompozice, je nejdůležitějším aktem, který znamená definitivní obrat ve vývoji, i když ve viditelném světě zprvu ještě pokračuje rozpad. „Když vyhasne slunce života,“ - píše ve své knize *Novalis. Prožitek Krista a nové zjevení ducha* německý antroposof Rudolf Meyer - „které dosud všemu bytí dávalo jas a teplo, když se vytratí božství v duších, musí nastat triumf bezsmyslnosti a tím i nárůst všeobecného zmatku a zoufalství na Zemi.“ A dodává: „Avšak moc citu je nezničitelná.“

Dům se mezitím rozpadl. Fábulka opět projde kolem Sfingy do jeskyně. Stařeny ji zde pověří obtížně splnitelnými úkoly, které však Fábulka s Arkturovou pomocí splní a jejich splnění zároveň přivodí smrt stařen. Fábulka může vládci nadzemské říše zvěstovat: „Neživé je opět bez ducha. Život bude vládnout a vytvářet a užívat neživé. Co je v nitru, se vyjeví, co je vně, se skryje. Opona se již brzy rozevře a představení bude moci začít.“ - „Šťastné dítě,“ pohnutě praví monarcha, „jsi naše osvoboditelka.“ Fábulka pak oživí velikána nesoucího celou Zemi, takže Země je opět lehká.

Fábulka přispěchá domů, dům se však již přeměnil v hromadu sutin. Avšak oltář je opět postaven a stojí u něho Sofie, a jsou tu i Erós a Gynystána. Sofie vyzve Fábulku, aby probudila spícího Eróta. Poté vezme urnu s popelem matky a vysype ho do číše na oltáři. Místností zavane lehký vánek; jeden po druhém se všichni napijí božského nápoje ze Sofiiny číše a ve svém nitru pocítí přátelské pozdravení matky. Jako by každého projasnila její tajuplná přítomnost. Zbytek nápoje Sofie rozlila po oltáři - a Země se zachvěla ve svých hlubinách. Jsme svědky toho, jak popel matky, její oběť, navodí spásný proces v povětrí, v lidském nitru i v zemských hlubinách.

Na Zemi zavládlo mocné jaro, všude vládl shon a ruch, stromy se zelenaly s neobyčejnou silou. Zvířata přistupovala s přátelskými pozdravy k procitlým lidem. Ani jediný kámen už netížil lidská srdce. A nové jaro propuklo díky záru matčina plamene i v nebeském ledovém městě. Erós vstoupil do sálu a přistoupil k dřímající Fraye. „Probud' svoji milovanou!“ zvolala Fábulka. A Erós ji polibkem probudil a dlouhý polibek pak zpečetil jejich věčný svazek. „Konečně,“ pravila Sofie, „matka je mezi námi. Její přítomnost nás bude obšťastňovat navěky.“ A Fábulka pilně předla a hlasitě zpívala:

*Založena je říše věčnosti, v lásce a míru končí svár.
Již přešel dlouhý sen bolesti,
Sofie stráží srdcí žár.*

Erós jako lidské Já, které je zároveň láskou, protože je božské a Bůh je láska, se spojuje s Frayou, svobodou, a ujímá se vlády v novém světě, v němž božské a pozemské, božské a lidské splývají. To je cíl vývoje lidského vědomí, jež prošlo hlubinami intelektu a egoismu a stoupá znovu k božsky-duchovním světům. Vymaňuje se z iluze hmoty, procítá k vyššímu vědomí a stává se součástí duchovního světa, v němž nyní může intuitivně žít - ve svobodě a lásce. A Fábula představuje božství v člověku, věčné dítě, absolutní důvěru. „Milé dítě,“ pravila Sofie Fábule, „tvá píle a tvá věrnost ti vysloužily místo mezi věčnými hvězdami. Zvolila sis to nesmrtelné v tobě. Fénix patří tobě. Budeš duší našeho života.“

Anthroposof Johannes W. Rohen, jinak profesor anatomie, ve svém pojednání o Novalisovi a jeho *Pohádce* jako apokalypse uzavírá: „Fábula, která cílevědomě posouvá celý vývoj, je nejen poezií a fantazií, jak se obvykle předpokládá, nýbrž vyšším Já člověka, které v sobě i ve světě dokáže uskutečnit sílu lásky ve spojení se svobodou a teprve tím přivodit nový planetární stav Země.“

Taková je vize dalšího vývoje lidstva, která pro nás může být vodítkem v našem usilování a světlem ukazujícím nám daleký cíl v temnotách. Takové je poselství individuality, jež stála Kristu nejbližší a jíž Kristus svěřil ve smrti na kříži svou matku. Podívejme se nyní v krátkosti ještě na jinou individualitu, respektive individuality, které pro nás na naší cestě mohou být obdobně důležité.

Abychom však ze zřetele neztráceli nebezpečí, která nám stále hrozí, nebezpečí dalšího sestupu do hmoty, do intelektu, izolace atd., kdy se lidé budou stávat víc a víc stroji, učiním na tomto místě opět jednu aktuální vsuvku. Zpravodajský portál Novinky.cz dnes zveřejnil článek s poutavým titulkem „Do pěti let lidé budou umět číst myšlenky“; nejedná se však o optimistickou vizi našeho dalšího vývoje k intuitivnímu vědomí, jak by se mohlo zdát, nýbrž o zprávu opírající se o každoroční přehled počítačové firmy IBM. Podle odborníků této firmy budou během pěti let počítačová zařízení schopna identifikovat člověka podle vzorů v sítnici jeho oka, počet prodaných mobilních zařízení (mají se patrně na mysli především mobilní telefony) na Zemi dosáhne 5,6 miliardy, v zrcadlech, v pracovních plochách kuchyňských linek či palubních deskách automobilů budou zabudované počítače s dotykovými obrazovkami, aby člověk mohl být neustále „on-line“, i při provádění hygieny, vaření nebo jízdě automobilem, a co především: „výzkumníci IBM zkoumají možné způsoby připojení mozku k zařízením, jako jsou například počítače nebo chytré telefony“. Tyto přístroje pak budeme moci ovládat pouhou myšlenkou. Zda nebudou tyto přístroje moci ovládat či alespoň kontrolovat nás, zůstává v článku nevyslovenou otázkou. Stejně tak se v článku nedozvíme ani slovo o tom, jak by lidé měli číst myšlenky. Buďto autor titulků napsal místo „stroje“ nesprávně „lidé“, jaksi omylem, tedy na základě podvědomého povědomí o tom, jak by to vlastně mělo být, anebo tím chtěl ve zkratce říci, že myšlenky budou číst stroje a jejich prostřednictvím lidé, kteří budou stroje používat ke čtení myšlenek druhých lidí... Opět vidíme, že máme na vybranou, kterou z cest se vydáme, že ovšem na cestě (samo-)pádu naší civilizace se již pilně pracuje...